

УДК.725.8.

М.В.Сіверс

ФУНКЦІОНАЛЬНО-РОЗПЛАНУВАЛЬНІ ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ ПРАВОСЛАВНИХ САКРАЛЬНИХ ПЛОЩ У НАЙЗНАЧНІШИХ МІСТАХ УКРАЇНИ

На сьогодні, коли розвиток міської інфраструктури, постійні зміни транспортної мережі, трансформація функціональних і просторових зв'язків у місті диктують необхідність впровадження певних мір, питання створення і ревалоризації сакральних площ, як елементів не тільки суто міського каркасу, але й осередків релігійного життя держави, посідають одне з чільних міст. В останні роки, особливо, після прийняття незалежності України і затвердження законів стосовно релігійних засад, багато вчених звернули свою увагу на храмову архітектуру. Питання православних сакральних площ складається з тісно пов'язаних між собою тематичних напрямів, що опрацьовані такими вченими, як — В. Абизов, Ю. Асєєв, К. Афанасьєв, Л. Бачинська, М. Бєвз, В. Білоус, Ю. Білоконь, Ю. Бочаров, Ю. Божок, Т. Буличева, В. Вадімов, О. Водотика, М. Габрель, В. Глазичев, А. Гутнов, М. Дьомін, В. Єжов, Ю. Івашко, Л. Коган, В. Кравець, В. Куцевич, Г. Лаврик, В. Лавров, І. Лежава, Ю. Лосицький, А. Мардер, В. Макухін, В. Мироненко, З. Мойсеєнко, Т. Панченко, В. Проскураков, А. Рудницький, П. Ричков, О. Рябушин, О. Слепцов, І. Смоляр, В. Соченко, В. Тимофієнко, В. Тімохін, Г. Фільваров, І. Фомін, В. Хайт, Б. Черкес, М. Цапенко, О. Швидковський, С. Шубович, Д. Яблонський, З. Яргіна. Зараз проводиться також багато комплексних робіт на терені збереження, реконструкції архітектурної спадщини, і створення нової храмової архітектури. Проектним інститутом КиївЗНДІЕПом та Українською академією архітектури в 2002р. видано посібник з проектування "Культові будинки та споруди різних конфесій", а в Росії в 2000р. — "Здания, сооружения и комплексы православных храмов" з трьома частинами пояснень, що вийшли згодом [1]. У зазначених документах вперше приведені систематизовані нормативи, наведені історичні відомості стосовно розвитку православної сакральної архітектури і надані рекомендації щодо подальшого проектування культової архітектури. Проте, ці нормативні документи мають занадто узагальнюючий характер і цілком не достатньо розкривають регіональні та місцеві особливості формування православних сакральних площ. Більшість робіт, які мають певне відношення до сакральних площ, несуть чи суто описовий характер, чи ж найбільшу увагу приділяють архітектурі храму, в той час як містобудівні праці дають розгалужене загальне уявлення про міста того чи іншого періоду. Невирішеними залишаються питання — визначення

принципів створення і формування нових сакральних площ на сучасному етапі розвитку з позицій прогресу технічного і позицій національного стилю, а також питання реконструкції вже існуючих сакральних площ до стану, що буде відповідати сучасним вимогам міста, що продовжує свій розвиток і вимогам християнських догматів, що від часів їх прийняття на Вселенських соборах, на змінюються вже на протязі багатьох сторіч. Метою цієї статті є короткі нариси основних положень принципів формування і перетворення сакральних площ у сучасному становищі міста. За визначенням, принципи - це основні вихідні положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку [2]. Принципи функціонально-розпланувальної трансформації православних сакральних площ, на мій погляд, доцільно розглядати з погляду причин функціонування й створення таких площ у сучасних умовах. Таких причин можна назвати три:

абстрактна (вічне), ситуативна (тимчасове), конкретна (подійне).

1. Абстрактна причина має характер «вічного», як такого, що являє собою певний сталий розвиток протягом історії.

Історично сформована сакральна площа з часом набуває характер конфліктної містобудівної ситуації, виходячи із транспортних умов, і завдань її переформування, що змінюються хаотично обумовленим образом. Чи, за визначеннями О. Гутнова, окрім "каркасу" міста, що практично не змінюється, є "тканина" міста, яка постійно рухається і перетворюється. І на відміну від каркасу, тканина отримує певні метаморфози, коли змінюються окремі споруди, структура просторів і зв'язків між ними [3]. В цьому двоєдиному зв'язку сакральна площа виходить на економічний аспект свого існування. Цей економічний аспект передбачає з однієї сторони — стохастичність інвестицій в цьому просторі, з іншої сторони — існування затверджених генеральних планів найзначніших міст України, наприклад, генеральний план Києва — визначений до 2020 року. Узгодження цих двох пунктів передбачає в достатній мірі обумовленість роботи архітектора, котрий, з одного боку, змушений узгоджувати свої творчі ідеї з замовником, а з іншого — з існуючим міським середовищем. Отже ми виходимо на наступний план — ситуативний.

2. Ситуативність пропонує декілька аспектів.

З однієї сторони - ревалоризацію середовища під потреби сучасного міста. На сьогоднішній день постає питання не стільки художньо-ансамблевого об'єкту, скільки рішення транспортних завдань [4]. У Середньовіччі, коли складалася радіально-кільцева система планування з яскраво вираженою доцентровою спрямованістю і центр легко було знайти по променевих вулицях, що сходяться до нього, завдання сакральної площі вирішувалось досить легко. Знаходячись, як правило, в центрі, вона, як одна з головних частин міста,

отримувала чітку систему свого формування і можливого розвитку [5]. Тоді, під час кінних екіпажів і неквапливих перехожих, така структура міста була бездоганною, центр - легко доступним. Однак сьогодні транспортна ситуація в містах, де кожного дня стає все більше автомобілів на дорогах, стан є зовсім інший, і сакральні площі, за відсутністю продуманого розвитку, часто стають осередками транспортного розгалуження магістралей [6]. Відтак, площі треба вирішувати, або переводячи в ранг пішохідних, або вирішуючи й організовуючи систему розв'язок та ін.. Оскільки, в понятті ситуативності вже оговорено рішення актуальної задачі для архітектора — роботи в середовищі, необхідно перейти в область проектно-організаційну, яка включає ще два аспекти — по-перше, проектно-організаційні задачі в рішенні питань реконструкції існуючих площ, припускають, на мій погляд, довершення існуючого ансамблю до деякої архітектурно-теоретично заданої архітектурної композиції [7]. Можна також казати, якщо в площі не має ансамблю, то вона вже не є «організмом» міського каркаса, з погляду, що - усілякий ансамбль, навіть такий, що не є гармонійний в міській тканині являється елементом міського каркасу, але організмом міського каркасу він не являється, оскільки до кінця не є організований естетично. В протидію «елементу», «організм» міського каркасу передбачає повноцінне функціонування деякого процесу. І тому однією з задач є доведення недовершеної площі до цілісного композиційного ансамблю. В цьому розрізі можна дати визначення, що - архітектурний ансамбль — це взаємодія несуперечливо організованих, композиційно обумовлених якостей середовища, у свідомості споживача архітектурної форми продукуючих усвідомлення співвідносного принципу художньої реалізації цілісного образу. Або, сакральна площа являється ансамблем в тому випадку, якщо вона була спроектована, і цей проект був реалізований у цілісному вигляді. В Україні таких сакральних площ, які б відповідали означеним вимогам, назвати не можна. Другим аспектом проектно організації є узгодження вимог, котрі буди закладені на початок проектування і створення сакральної площі з задачами, котрі постають на сьогоднішній день, наприклад, - транспортно-пішохідними задачами. З іншої сторони, ситуативність передбачає також рішення проектно-організаційних завдань. Узгодження вимог, які були закладені на початок проектування й створення площі із завданнями, які стоять на сьогоднішній день.

3. Конкретна причина може бути виражена в категоріях більш прагматичних: стиль, метод, програма.

Стиль — припускає наявність погодженості, постановки вихідного завдання. В XIX ст. — більше сторіччя назад, і сьогодні — у XXI ст. ми проектуємо площу, але змінилися відносини між функціонально-

розпланувальними аспектами їхньої організації [5]. Метод припускає, у цьому змісті, з'ясування взаємозв'язку між організацією міського середовища і міської комунікації із сучасними завданнями рішення й того, і іншого в цілому. А програма припускає вироблення підходу, що не залежить від стилю, але причетного до процесу прогнозування подальшого розвитку цих сакральних площ у взаємозв'язку з розвитком площі в міській тканині.

Окрім того, необхідно зазначити, що, як і багато сторіч тому, однією з найважливіших причин, що впливає на формування сакральних площ, і яку можна віднести до конкретного, є християнські догмати, що були впроваджені на Вселенських соборах [8]. Після схизми 1054р. розходження між структурою організації цих догматів в католицькій і православної гілці християнства набували подальшого розвитку. На сьогодні цим питанням відведено цілий напрямок — порівняльне богослов'я. Різниця між розумінням і поясненням ідей християнства отримала своє вираження і в сакральній архітектурі [9]. Ідеологія православ'я за часи становлення на Русі, набула яскравого специфічного змісту, і отримала власні особливості храмовбудування в місті, де сакральна площа є одним з головних елементів ансамблю православного храму [10]. Недаремно руські православні храми мають особливу зовнішню виразність, на відміну від Західної традиції, в якій, особливо в епоху Середньовіччя, храм знаходився «здавлений» поміж інших будівель, і де особливу увагу приділено внутрішньому простору [11].

Отже, підсумовуючи, потрібно зазначити, що принципи формування православних сакральних площ на сучасному етапі становлення української архітектури мають специфічну природу і складені з багатьох різних причин, з яких головними є — вічні — абстрактні, тимчасові — ситуативні і конкретні — подійні. Ці причини обумовлюють особливості основних принципів проектування сакральних площ і теоретичного обґрунтування їх створення.

Література

1. Православные храмы: В 3 т. Пособие по проектированию и строительству — М., 2003 — Т. 2. Православные храмы и комплексы. — 222 с.
2. Принцип. Визначення [Електронний ресурс] : енциклопедія вікісловника . - <http://ru.wiktionary.org/wiki/принцип>
3. Гутнов А. Э. Мир архитектуры/ Гутнов Алексей Эльбрусевич, Глазычев Вячеслав Леонидович. — М.: Молодая гвардия, 1990. - 350[2] с. - с.109
4. Wolf P. Städtebau. Das Formproblem der Stadt in Vergangenheit und Zukunft/ Paul Wolf. — Leipzig : Klinkhardt & Biermann, 1919. - 224 pp.- с. 108 - 156

5. Brinckmann A.E. Platz und Monument. Untersuchungen zur Geschichte und Aesthetik der Stadtbaukunst in neuerer Zeit / Brinckmann Albert Erich. - Berlin : Wasmuth, 1912. VIII, 175pp. with 49 descr. ills. — с. 28
6. Махровская А.В. Реконструкция старых жилых районов крупных городов: На прим. Ленинграда/ А. В. Махровская. - 2-е изд., перераб. и доп.. - Л.: Стройиздат. Ленингр. отд-ние, 1986. - 351 с.: ил. — с. 112
7. Амелянц А.А. Развитие представлений об ансамбле в теории градостроительства/ Арменак Аркадьевич Амелянц : Дис. канд. архитектуры : 18.00.01 М., 2004. — 120с. — с. 12
8. Слобідський, С. Закон Божий [Текст] : підручник для сім'ї та школи / С. Слобідський. - К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2003. - 654 с.
9. Кудрявцев М. П. Москва—Третий Рим : ист.-градостроит. исслед. / М. П. Кудрявцев. — Изд. 2-е, доп. - М. : Троица, 2008. - 287 с. — с. 15-47
10. Лебедев Л., протоиерей. Новый Иерусалим в жизни Святейшего Патриарха Никона/ Лев Лебедев// Журнал Московской Патриархии. — 1981, №8 — с. 68-78
11. Кириченко Е.И. Ветхий и Новый Завет в типах христианского зодчества / Е.И.Кириченко // Вестн.рос.гуманит.науч.фонда. - 2000. - N. - С.201-216

Анотація

Стаття включає пояснення основних принципів формування сакральних площ на сучасному етапі з позицій причин впливу на їх створення на протязі часу. Акцент робиться на особливостях розвитку сучасного міста і його зв'язках з сакральною площею, як елементом міської тканини.

Ключові слова: сакральна площа, принципи формування, православ'я.

Аннотация

Статья включает объяснение основных принципов формирования сакральных площадей на современном этапе с позиций причин влияния на их создание на протяжении времени. Акцент делается на особенностях развития современного города и его связях с сакральной площадью, как элементом городской ткани.

Ключевые слова: сакральная площадь, принципы, православие.

Annotation

The article includes an explanation of the main principles of sacred space at the current stage from the perspective of the causes of influence on their creation throughout time. The emphasis is on the development of the town and its relationship with the sacral area, as part of the urban territory.

Key words: sacral area, the principles of formation, orthodoxy.